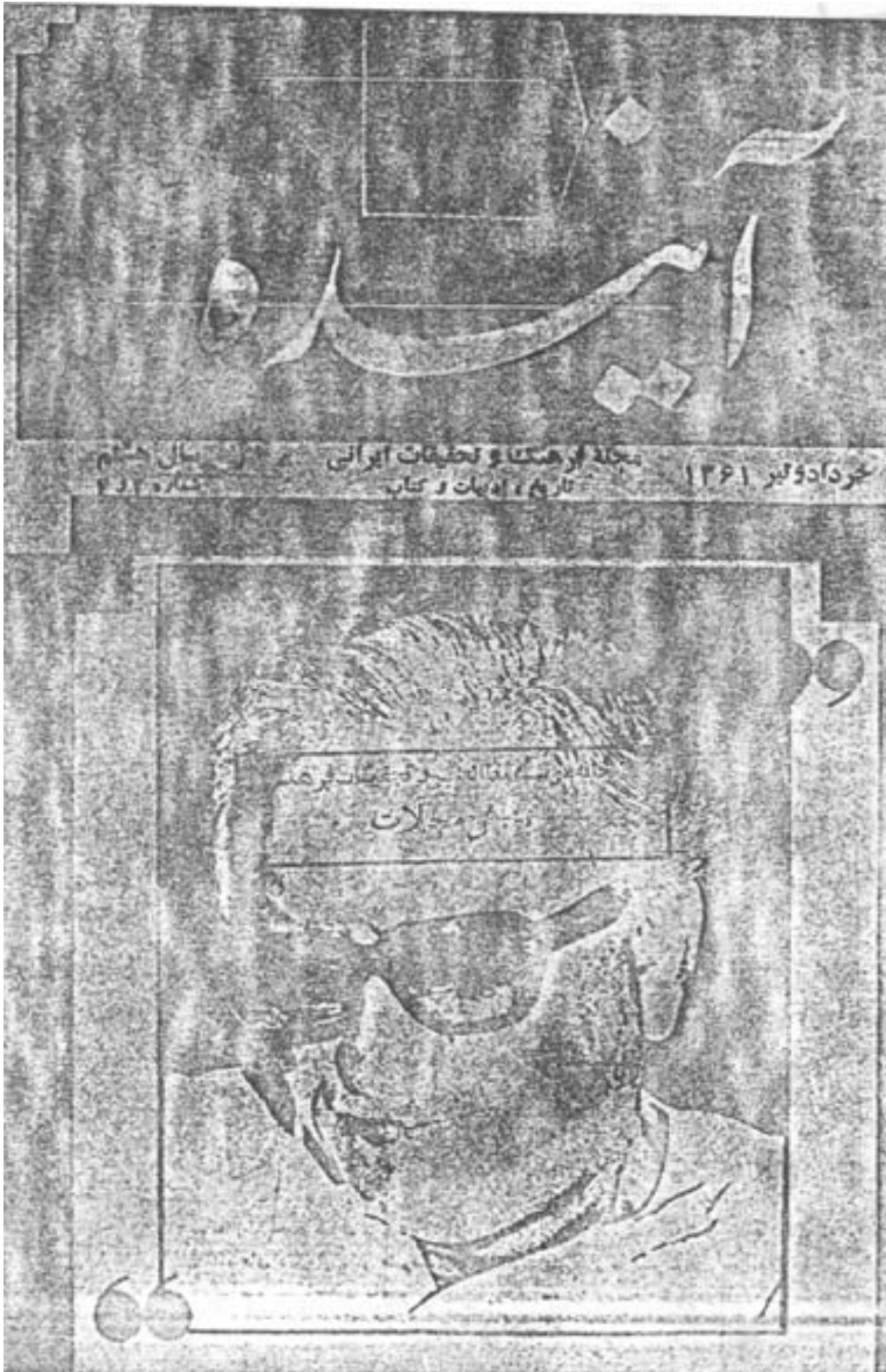


)

(



()

)"
":

"
(

".

)
:
:

—

i

(

"

“

”：

：

ii “

”：

·

— —

·

·

iii

iv

·

·

“ ”

·

·

“ ”

·

()

— —

·

”：

”

： ”

v

”

“ ” .

“ ” “ ”

“ ”

·
:

vi”

”

“ ”

()

:

“He states that there was little wood used in its houses, since there were all built with vaulted roofs.”

vii.

()” ”

“Die Hauser haben Lehmkuppeln, weil es an Bauholz mangelt.”^{viii}

“.

”

“gewolbte Decken”

" () "

"(The trees are few and) the construction are vaulted."

ix

().

" "

" () " () "

xi" " " (

barrel vault

“dome”

xii

“ ”

— — :

()

()

()

— —

” :

) ”.

(

Science

Mehdi N.

Bahadori, Passive Cooling Systems in Iranian Architecture

)

()

xiii

xiv

—

()

()

" " " "

qmr

"A list of Middle Persian and Parthian words, BSOS, IX,

:()

Qmr (Pers.) "vault"; Gr. Ka apa, Arm. Kamar, Npers. (From Aramaic) Kamra, etc. (see Hubschmann. Arm. Gr., P.)

“ ”

xvii

()

) “

”

xviii

(

”

(

”

xix

:

۱- شادروان گنابادی در اینجا به ترجمه عربی این کتاب چاپ ۱۹۵۴ توجه داشته و متن انگلیسی (۱۹۰۵) و یا ترجمه استاد محمود عرفان (تهران ۱۳۳۷) را مورد نظر قرار نداده بودند.

۲- ابن حوقل صورة الارض ترجمه دکتر جعفر شعار تهران ۱۳۴۵. در ترجمه فارسی مسالك و ممالك اصطخري از قرن ۶/۵ هجری (بکوشش ایرج افشار) مترجم گمنام متأسفانه این قسمتها را ترجمه نکرده است.

واژه مرکب "مشتبک البناء" که آقای دکتر شعار "مشتبک و در هم آورد" و "در هم آمیخته" ترجمه کرده‌اند حاکی از نسج و ترکیب محل سکونتی شهر یا ده است. منظور نوعی ترکیب و نهاد نشستگاهی است چون دهات متراکم ایران (نوع قلعه‌ای یا نوع دیگر) و بعضی محله‌های شهرهای آن که واحدهای مسکونی روستائی در ترکیب کل در کار هم، پست بهم، تو در تو ساخته شده است. مقایسه شود با مقاله‌ی آقای مصطفی صدیق: "گوشه‌هایی از زندگی مردم دهکده سمیه (هنر و مردم شماره ۱۵۸ ص ۷۰): "خانه‌های سمیه متراکم و به صورت مجتمع و چسبیده بهم قرار گرفته‌اند. ..."

۳- در سواحل جنوب ایران در قدیم مثلاً در بندر تاریخی سیراف در دوره اسلامی خانه‌ها را از چوب می‌ساختند و این چوب ساختمانی از آفریقا و یا هندوستان حمل می‌شده است.

ابن حوقل متن عربی ص ۲۸۱ (ترجمه فارسی ص ۵۱)، اصطخري متن عربی ۱۲۷ (متن فارسی ص ۱۱۳). بگفته اصطخري خانه‌های طبرستان از چوب و نی ساخته شده و بعلت باران فراوان سقف‌های آنرا سرازیر و نوک‌تیز می‌پوشانده‌اند. (ابن حوقل متن عربی ص ۳۸۱). درباره خانه‌های شمال ایران رجوع شود به مقاله "خانه‌ها و واحدهای مسکونی در گیلان".

C. Bromberger Habitations du Gilan. Objets et Mondes ۱۴, Fasc. I, ۱۹۷۴, ۳-۵۶

۴- در بامبندی خانه‌های مناطق کوهستانی و کوهپایه‌ای از چوب برای ساختن بام‌های مسطح استفاده می‌شده و می‌شود. نمونه‌های تاریخی شهر فسا در دوره اسلامی است: اصطخري متن عربی ص ۱۲۷ (متن فارسی ص ۱۱۲)، ابن حوقل متن عربی ص ۲۸۱ (ترجمه فارسی ص ۵۱).

"فسا و هي مدينة مفترشة البناء و اسعة الشوارع تقارب في الكبر شيراز الا انها اصح هواء من شيراز و اوسع ابنية منها و بناؤهم من طين و اكثر الخشت في ابنتهم السرو ..."

"فسا شهری است با ترکیب غیرمتراکم (پراکنده) که دارای خیابانهای عریض می‌باشد. از لحاظ بزرگی در حدود شیراز است. هوایش اما از شیراز سالمتر و بناهایش از آن وسیعتر و جادارتر است. ساختمانهای فسا از گل است. اکثر چوب مصرفی در بام (بامبندی) بناهایشان چوب درخت سرو است. عبارت "مفترشة البناء" بنظر می‌رسد درست مقابل مشتبک البناء باشد. نهاد و استرکتور و ترکیب کل نشستگاهی را منعکس می‌کند که خانه‌های آن چون نمونه ذکر شده در بالا به هم پیوسته نیست و خیابانهای عریض در بین قسمت‌های مسکونی و یا احتمالاً در بین محله‌ها نیست. ترجمه دکتر شعار: "شهری است با بنای مسطح و راه‌های پهناور" مفهوم پیشنهادی ما را نمی‌رساند. گویا ایشان این عبارت را در رابطه با سقف مسطح بناهای فسای آن دوره که تیرهایش از چوب سرو بوده، دیده باشند.

بطور کلی در این ترجمه و بعضی ترجمه‌های دیگر از عربی واژه‌ها و اصطلاحات علوم مشخص (معماری کشاورزی و غیره) و بطور اعم تمدن مادی درست برگردانده نشده است. مثلاً در همین کتاب واژه "الذرة" که نوعی ارزن است با ذرت آمریکائی و واژه الدخن که نوعی جاورس و ارزن است با توتون اشتباه گرفته شده. حال آنکه در آن زمان هر دو وجود نداشته است. (مقایسه شود با "هرمزد نامه" شادروان پور داود و "تاریخچه چپق و قلیان در ایران" شادروان کسروی.)

۵- در فرهنگ فارسی معین ذیل سیغ معنی‌های "سقف اطاق و مانند آن" و "قسمت درونی فک اعلی" آمده است.

۶- ابوالفداء: تقویم البلدان ترجمه عبدالمحمد آیتی، تهران ۱۳۴۹ ص ۲۸۳.

G. Le Strange, The Lands of the Eastern Caliphate

متأسفانه ترجمه فارسی این کتاب را در دست ندارم. نمی‌دانم استاد عرفان در ترجمه چه واژه‌ای را بکار برده‌اند.

P. Schwarz, Iran im Mittelalter, Hildesheim - New York ۱۹۶۹

V. Minorsky, Huddud al-Alarm, The Regions of the World, Persian Geography, ۹
London ۱۹۳۷

واژه آراج جمع ازج هم چنین در "الرساله الثانية" ابودلف (بکوشش و ترجمه مینورسکی قاهره ۱۹۵۵، ص ۳۶ متن عربي) بکار برده شده که استاد مینورسکی آنرا "arches" ترجمه کرده است (ص ۹۵). وي دو واژه دیگر مقاصير جمع مقصورة و اورقة جمع رواق را در این رابطه معادل covered Gallery out دانسته است. متأسفانه ترجمه فارسي این رساله (بکوشش استاد طباطبائي براي مقایسه در دست نیست).

۱۰- عکس‌هاي کتاب "معماري اقلیم گرم و خشک":

ص ۲۸ تصویر بامهاي اردستان / ص ۲۹ چشم‌انداز قلمي گناباد / ص ۳۵ عکس قریه دیهوک سر طیس به فردوس / ص ۳۶ چشم‌انداز قلمي خراق سر راه یزد به طیس / ص ۳۷ عکس همین ده.

عکس‌هاي کتاب "در رهگذر کویر".

ص ۱۰۶ تصویر بامهاي شهر گناباد / ص ۱۲۱ چشم‌انداز عمومي شهر فردوس / ص ۱۳۷ تصویر بي‌نهایت زیبای شهر طیس قبل از زلزله وحشتناک اخیر.

Hans E. Wulf, The Traditional Crafts of Persia, London ۱۹۶۶. ۱۱

Hans Reuter, Die Lehmziegelwölbungen von Gol-i Safed, in: Archaeologische
Mittellungen aus Iran. Bd ۶ ۱۹۷۳, ۲۵۲ ff

هانس روتیر: طاق‌ها و سقف‌هاي محدب و قوسي از خشت خام در "کل سعید" (واقع در ایالت نیمروز افغانستان)، مجله "گزارشهاي باستانشناسي از ایران" (جلد ششم سال ۱۹۷۳ ص ۲۵۳ بعد).

محمد کریم پیرنیا: ارمغانهاي ایران به جهان معماری "جناغ و کلیل" مجله "هنر و مردم" (۱۳۵۳ شماره ۱۴۲).

این دو مقاله به مسئله سقف‌بندیهاي محدب از دو زاویه مختلف برخورد کرده است. مقاله مهندس پیرنیا به نمونه‌هاي عالی و همارت حکومتی و عمومی توجه کرده در حالیکه مقاله روتیر ساختمانهاي يك واحد روستائی را بررسی می‌کند. البته توجه به محاسبات ریاضی برای ساختن عمارات مهم ضرورت بیشتری دارد و مهندس پیرنیا توانسته‌اند در حجم کم مقاله نامبرده این جنبه اساسی را بخوبی روشن کنند. روتیر به مسائل مشخص پرداخته از قبیل اندازه خشتها و آجرها بکار بردن هر کدام از آنها در جای مشخص و یا بررسی فنون مختلف گذار از دیوار قائم به انواع قوس و طاق و طبقه‌بندی آنها.

در رابطه با بام‌بندی خانه‌هاي دهقانی و بطورکلی معماری روستائی شناخت کتاب نفیس رونالد ریابیر: "معماری گمنام در ایران" (گرانس ۱۹۷۷) ضروری است. متن این کتاب به سه زبان آلمانی و انگلیسی و فارسی است. بنابراین می‌تواند بخوبی مورد استفاده قرار گیرد. تاکنون توجه عمده در بررسی آثار تاریخی به آثار سنگ چون قصرها و کاخ‌ها و مسجدها و غیره بوده که البته بنوبه خود مجوز علمی و هنری و اجتماعی دارد. آثاری که توده‌هاي مردم بوجود آورده‌اند خانه و مسکن و نشستگاه آنها کمتر مورد توجه قرار گرفته است و این کمبود مهمی در بررسی تاریخ اجتماعی است. بخصوص اینکه در واقع همین ساختمانهاي روستائی نمونه عمارت بزرگ حکومتی و عمومی بوده است. این کتاب گام بزرگی در جهت روشن شدن این معماری و شناخت روستای تاریخی و بازگشت به اصل است.

در تنظیم این کتاب يك هموطن دانشمند آقای جمشید فرساد هم با مقاله بسیار مهم درباره "خصوصیات معماری روستائی ایران" سهم مهمی در شکل گرفتن این کتاب داشته‌اند.

۱۳- معماری اقلیم گرم و خشک (ص ۳۵) زیرنویس عکس وسط چپ.

۱۴- ولف همان کتاب است (ص ۱۰۵) از سینمای بزرگی با ظرفیت ۶۰۰ نفر در یزد یاد می‌کند که دارای سقف استوانی از خشت خام است. در همین صفحه در ضمن عکس‌هاي دهی با سقف گنبدی در خراسان آورده شده.

۱۵- از قاموس‌هاي عربي کلاسیک و فرهنگ‌هاي عربي - فارسی می‌توان استفاده‌هاي بسیاری برد. چنانچه با نظر انتقادی و استنباطات و سؤالات علمی و مشخص به آنها برخورد شود.

-
۱۶. Lane و فرای ناگ "فرهنگ عربی - لاتین" و همچنین اشتاین گاس Steingass: فرهنگ فارسی انگلیسی ذیل "سغ" به مفهوم "عمارت طولانی با سقف استوانی" نزدیک شده‌اند هر چند بنظر می‌رسد که تصور روشنی از آن ندارند.
۱۷. مقایسه شود با مقاله Telegdi تحت عنوان "فونتیك واژه‌های قرضی ایرانی در زبان آرامی تلمود" در مجله آسیائی سال ۱۹۳۵ دفتر آوریل - ژوئن (ص ۲۵۴).
- La Phonetique des Emprunts Iraniens en Arameen Talmudique, Journal Asitique ۱۹۳۵, ۲۵۴, No. ۱۲۳: arm. Kamar<av. Kamara - ; Phl. Kamar H. S. Nyberg, A Manual of Pahlavi, II, ۱, ۱
۱۸. مقایسه شود با مقاله هنینگ: "لیستی از لغات فارسی میانه و پارسی" (ص ۷۹):
"dywn (parth.) "palace"; Mper." Ywn (in Mir. Man.,i)
- برهان ذیل ایوان و حاشیه؛ صلاح‌الدین المنجد: المفصل فی الالفاظ الفارسیة المعربة، تهران ۱۹۷۸ ص ۱۱-۱۰ ذیل "اوان".
۱۹. فرهنگ‌های معاصر فارسی چون فرهنگ معین و فرهنگ عمید در زمینه معماری و خانه‌سازی و از این قبیل کمبود دارند.